

ՕՐԱԳԻՐ

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Տ լ յ լ Ե Ս Ս Կ Յ Ա Ն Ե 2 Բ Ն Ս Կ Յ Ա Ն

Գ Ի Տ Ե Լ Ե Ա Ց

ԺԲ. ՏԱՐԻ. ԹԻԻ 18.

1854

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ 1.

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

Ազգն է քարոյական մարդ : (Տես երես 223)

Այս ախտին այսպէս ծածուկ ըլլալուն պատճառն է՝ որ սովորաբար ՚ի մանկութենէ կաթին հետ մէկ տեղ կը ծծեն մարդիկ առանց իմանալու . այնպէս որ այն բնական սրտերուն մէջ տընկուած ատելութեամբ՝ այս այն բանին վրայ ուղիղ դատումը կը կորսնցընեն : Եւոր համար այս ատելութեան ախտէն ազատելու մեծագոյն դժուարութիւնն է չճանչցուիլը , որ գաղտուկ բունուած մարդուն սրտին խորը՝ մտաց տեսութիւնը կը խափանէ , ուղիղ տրամաբանութիւնը կորսնցընել կու տայ , այնպէս որ մարդ սևը ճերմակ կը տեսնէ , դեղինը կանաչ , կարմիրը կապոյտ . մէկ

խօսքով՝ ամէն բան շփոթ կը տեսնէ , և չկրնար ալ տարակուսիլ իր սխալ ըմբռնմանցը վրայ . և ասկից առաջ կու գան ատելութեան ախտին անհնարին փնտաները : Եւոր համար ազգասիրաց ամենամեծ աշխատանքը պիտի ըլլայ ասոր ճանաչմունքն ունենալուն և ուրիշներուն ալ ճանչցընել տալու վրայ : Եւ այց չկարծէ մէկը թէ ինքը դիւրաւ կ'ընէ , և ընել կու տայ : Ասան զի ատելութիւնը՝ կրած տհաճութենէն առաջ եկած գաղտնի գինովութիւն մըն է . չէ թէ մէկ գիշերուան , այլ երկար տարիներու՝ յորդուց յորդիս փոխադրական : Եւնչպէս որ գինով մը չկրնար հաս-

կրնալ իր արեղցբեղ խօսին ու զգուշա-
նալ մինչ դեռ գինովութեան մէջն է ,
ասոր նման՝ ատելութեան հիւանդու-
թիւն ունեցողն ալ կը դժուարանայ ի-
մանալու իր ծուռ տրամաբանելը և սխալ
գործելը : Աստի այս մարդու սրտին
խորը բունեալատելութիւնը ճանչնալու
համար ուրիշ հնարք չկայ , բայց եթէ
նմանութեամբ անդրադառնալ իր ան-
ձին վրայ . և այս բանիս ալ հասնելու ա-
մէն մարդ կարող չէ . որովհետեւ այս բա-
նիս հարկաւոր է նախ առանց կրից ըլ-
լալ . և դարձեալ թափանցող միտք ու-
նենալ և բնական սրամիտ և տրամաբան
դատումն : Այնքան մէկն այսպէս պատ-
րաստուած , և նմանութիւնն առջևը
բերած՝ սկսի այն նմանութեան մա-
սունքը քննել իր անձին վրայ , ապահո-
վապէս կը գտնէ ատելութեան արմա-
տը , և ճշմարտութեան խորը կը թա-
փանցէ . անկից ետեւ ալ դիւրին է ար-
մատէն խլել զախտը :

Այս բանիս մէջ յաջողելու համար
մէկ յուսալու պատճառ մը ունինք ու-
րիշ խեղճութեան ձեռքը մատնուած
ազգերէն աւելի , հաւանական սեպելով
թէ պիտի ջնջուի այս ատելութեան ախ-
տը գոնեայ զազգը յառաջացրնողներուն
սրտին մէջէն , որոնցմէ կախուած է
ազգին կենդանութիւնը : Այս ասոր հա-
ւանական պատճառն է՝ ազգերնու բնա-
կան հանճարաւոր ըլլալը , որ ի բնու-
թենէ թափանցող են , սրամիտ և տրա-
մաբան , որով շատերը կրնան դիւրաւ
նմանութեամբ բաղդատելով հետեանք
հանել : Իսկ յիշելու նմանութիւննիս
են նիւթական ատելութեան զրգիւ-
ները , որոնցմէ կը ճանցցուին բարոյա-
կաններն ալ :

Արտեսներ որ մարդիկ ի մանկու-
թենէ ինչ բանի որ սովորած են՝ զայն
կը սիրեն , և որ բանի որ չեն սովորած՝
զայն կ'ատեն . որոնցմէ մէկը անին յիշենք :
Արոպացոց հասարակ ժողովուրդը և
Յոյներն ալ կը սիրեն և կ'ուտեն պտղոյ
պէս՝ հում թարմ բակլայ , ոլուն , սիսեռ
և կանկառ . մենք կը զարմանանք անոնց
վրայ և չենք ախորժիր , կ'ատենք : Ա-

րեւելեան ազգք կ'ուտեն հում հազարը
(հարու) , վարունկը (եւյար) , խաշած
և խորոված թարմ եգիպտացորեանք .
Արոպացիք կը զարմանան մեր վրայ և
չեն ախորժիր , կ'ատեն : Այն ազգեր՝
որ գեր պանիրը կամաւ որդնոտել կու-
տան . և զայն որդերն իբրեւ պանրոյն
աղնիւ մասունքը՝ կը սիրեն , և շատ
յարգի է մէջերնին . իսկ մենք այնպէս
կ'ատենք , որ յիշեն անգամ սաստիկ
զգուումն կը պատճառէ մեզի : Այս ու-
տելիքներու մէջ խիստ շատ տեսակ կայ՝
զորոնք մէկ ազգը կը սիրէ կը յարգէ ,
մէկալը կը գանի , կ'ատէ : Այսպէս ալ
տնական սովորութիւններու մէջ՝ այլ և
այլ աշխարհաց մէջ իրարու ներհակ հա-
ճոյական և տհաճելի գործքեր կան :

Ահա այսպիսի բնական ատելութիւն
մը կրնայ ըլլալ նաեւ այլ և այլ ազգաց
մէջ ալ իրարու դէմ . զոր օրինակ՝ մեր
ազգին մէջ պզտի տղաքն ալ երբ հրէայ
մը կը տեսնեն , կ'ատեն և կը գանին ա-
նոնցմէ . և այլն : Այս ատելութիւննե-
րը յայտնի է որ տղաք ծնած ատեննին
հետերնին չեն բերեր , այլ իրենց ըն-
տանիքէն կը սովորին , և իրենք ալ իրենց
որդւոցը կը սովորեցնեն առանց ուշ դնե-
լու բնական բերմամբ մը : Այս այսպէս
յորդւոց յորդի այս ատելութիւնն ան-
ջնջելի կը մնայ իւրաքանչիւր ազգին և
գերդաստանին մէջ :

Այս բնական ատելութիւնն է ահա
տգիտութենէ պատճառած՝ որ կրնայ
մտած ըլլալ նաեւ մեր ազգայնոց մէջ ի-
րարու դէմ , այնպէս որ՝ առանց իմանալու
սրտերնուն խորը տպաւորուած ունենան
և իրարու աւանդէն յորդւոց յորդիս .
և առանց անդրադառնալու ատելութիւն
սկսին արհամարհել իրարու կարծիքը ,
այնպէս որ ոչ երբեք կարենան պատ-
ճառով համոզուիլ , և կարծեն թէ հա-
մոզուելու բաւական պատճառ չեն լսե-
ր . չեն գիտեր թէ բնական ատելութիւնն
է որ հակառակել կու տայ , չէ թէ ի-
րաւունքն ու ազգասիրութիւնը :

Արդ , ով բարետէր ընթերցող , մէյ մը
միտ դիր և քննէ այս ըսած բնական ա-
տելութեան պատճառները , և տես թէ

դու ալ որչափ բաներու 'ի մանկութեանէ սովորած չըլլալովդ՝ կ'ատես զանոնք, սովորութիւններ, ուտելիքներ, ըմպելիքներ, մինչդեռ զնոյն բաներն ուրիշները կ'ախորժին և կը սիրեն. և անոնցմէ իմացիր որ՝ եթէ կարծեաց տարածայնութիւն կը կրես սրտիդ մէջէն ազգայնոց ոմանց դէմ, ու կարծես թէ պատճառ ունիս ատելու զանոնք քու կարծեացդ չհամաձայնեալուն համար, քննէ, տես. չըլլայ թէ քեզի իրաւունք տուողը քու կարծիքդ պնդելու՝ չէ թէ ճմարտութիւնը, այլ բնական ատելութիւնն ըլլայ՝ որ առանց քու իմանալուդ սրտիդ մէջ մտած է:

Եւսայնապիսի զգուշութեամբ եթէ մէկն իր անձին վրայ մտածէ տրամաբանելով, անշուշտ եմ որ դիւրաւ իր սրտէն կը ջնջէ այս ախտին արմատը. և այս ճամբով ուրիշներուն ալ կրնայ օգնել ազատելու այս ախտին բռնութենէն:

Եւրկորդ սխալ գաղափար է ըսինք ազգին մէջ գտնուած ազգային միութեանը մնասող՝ ընդհանուր զազան արհամարհելը: Եւսայնապիսի եթէ մարդուս անդամոց մէջ գտնուէր, մարդը մէկէն կը մնասուէր, մեռնելու կ'ըլլար. վասն զի երբ մէկ անձի մը անդամները զիրենք կենդանի պահող անձն արհամարհեն, ըսել է թէ ամէն մէկ անդամներն իրենց ընկած ծառայութիւնը չեն կատարեր իրենց անձին. և անձն առանց օգնութեան իր անդամոցը անկարելի է որ կարենայ ապրիլ: Եթէ այս ախտը տարածուած շատերուն վրայ ընդհանուր ըլլար ազգին մէջ, ազգը շատոնց ջնջուած, կորսուած էր: Եւրեւրազիայութեամբ եղեր է՝ որ այս արհամարհութեան ախտը ազգին մէջէն քիչ անձանց վրայ կ'երևայ, և աւելի տգիտաց և իրենց ազգը չճանչցողաց մէջ. անոր համար ընդհանուր ազգերնիս այս ախտէն այնչափ չէ մնասուած: Եւսայնապիսի վերայ այս ամենայնի կարեւոր է որ ազգին մէջէն պատուաւոր և ազգասէր անձինք փոյթ ունենան, առանց ատելութիւն ցուցնելու անոնց դէմ, հաս-

կրցնելու այնպիսի տգէտ անձանց իրենց անդամն ըլլալին այն ազգին, և թէ զազան արհամարհելով իրենք զիրենք կ'անարգեն. և եթէ չեն ուզեր իրենք անարգուիլ, չանարգեն զայն ազգը՝ որուն իրենք ամենափոքր մասունքներն են. ուսկից յայտնի կ'ըլլայ՝ որ եթէ իրենք ազգին բովանդակութիւնը արժանի անարգութեան կը սեպեն, իրենք բիւր անգամ աւելի արժանի են անարգութեան: Որովհետեւ ամէն մարդ իր ազգին անուամբը կը փառաւորի և կամ կ'անարգուի: Եւսայնապիսի մէջ չկայ այն չափ անմիտ մարդ մը, որ ինքզինքն անարգէ. հասկա ինչ աստիճանի անմիտ պիտի ըլլայ այն մարդն, որ կը համարձակի անարգելու իր ազգը, մանաւանդ այնպիսի հին ազգ մը՝ որ իրօք ալ բաւական պատճառներ ունի ուրիշ պատուաւոր և ընտիր ազգաց կարգը սեպուելու:

Իսկ բռնադատող զրգիւ մը այս ախտէն դադրելու՝ է մտածելը թէ ազգային անձ մը երբ իր ազգը կ'անարգէ, կ'ենթադրէ թէ ինքն այն ազգէն չէ. վասն զի եթէ զինքն ալ անոնցմէ կը սեպէ, ըսել է թէ ինքը զինքը կ'արհամարհէ, զորն որ և ոչ զինով մարդ մը կամ յիմար մը կ'ընէ: Իսկ թէ անարգելու ատեն զինքը ան ազգէն դուրս կը սեպէ, ինքը կը մնայ առանց ազգի, ինչ ըլլալը անյայտ և անպատիւ մարդ մը. որովհետեւ Եւսայնապիսի ալ, որ շինկեանէ կ'ըսուին, դարձեալ մէկ ցեղ մը մարդիկ են. իսկ իր ազգն արհամարհողը բռնադատու ցեղէն ալ աւելի անարգ. և իր ազգին ալ, ևս առաւել ուրիշին ալ անպիտան մարդ մը եղած կ'ըլլայ. որ է ըսել փտած, կտրուած անդամ մը:

Եւսայնապիսի բնականէ դուրս դործ մը ըլլալով մարդուս իր ազգն անարգելը, կարծեմ որ ազգերնուս մէջ խիստ քիչ և խիստ ալ անմիտ քանի մը մարդիկ միայն թերեւս գտուին, որոնք համարձակին յայտնի կերպով արհամարհել իրենց ազգը և ջանալ ամենայն կերպով անարգելու զայն, իրենք զիրենք ազգէն դուրս սեպելով: Եւսայնապիսի զազան ա-

նարգող ըսելով՝ չեմ իմանար զայն բա-
րեսէր անձինքը, որ ազգին հիմակուան
խեղձութեանը վրայ կը ցաւին, և տես-
նելով իրենց անձանց տկարութիւնը օգ-
նութիւն մը ընելու ազգին թշուառու-
թեանը՝ իրենց սրտին ցաւոյն սաստկու-
թենէն, կը փափաքին հեռանալ, քա-
շուիլ, և երուսաղեմայ տաճարին վայել-
չութիւնը կորսնցնող իսրայելացւոց պէս,
կ'երթան աշխարհին բարութեանց մը-
նացորդները իր սահուն ալիքներուն
վրայ բարձած տանող զետին քով նըս-
տած կու լան, և Մտուծոյ խնամոց
ողորմութեան դռներուն բացուելուն կը
սպասեն: Այս պիտի ցաւած անձինք
շատ անգամ կը կարծուին թէ կ'արհա-
մարհեն զազգը: Իսկ բուն արհամար-
հողները չէ թէ ազգին խեղձութեանը
վրայ կսկիծ կ'իմանան, այլ ազգին ինչ
ըլլալը չեն ճանչնար:

Իայց եթէ այսպիսիք միայն ըլլային
ընդհանուր ազգին արհամարհողները,
կրնամ ըսել թէ այս պակսութենէն
ազգը փնաս մըն ալ չէր քաշեր. որով-
հետեւ այսպիսի արհամարհողներ աղ-
գին մէջ խիստ քիչ կը գտուին, և անոնք
ալ գրեթէ ազգին բովանդակութենէն
դուրս ելած անձինք են: Առաջին այն
է՝ թէ որ ասոնցմէ դուրս գտնուին ու-
րիշ ազգը ճանչցողներ և բերնով ազգին
բարիքն ուզողներ, որոնց վրայ եթէ
ճիշդ քննութիւն ընես, կը տեսնես որ
անոնք են բուն փնասակար ազգին ար-
համարհողները. որոնք առանց քննելու
և իմանալու թէ յորձմ է ազգին ոգին,
և թէ ո՞ր բաներն են ազգին բարօրու-
թիւն տուողները, ո՞րն է ազգին պա-
տիւր, ազգն ինչով իր կենդանութիւնը
կը վայելէ, ազգին նախատինք բերող
և փնասող գործքերը որոնք են, ազգին
յարգը ճանչցող մը ինչպէս պիտի վա-
րուի որ ազգին արհամարհող չերեայ,
չփնասէ. ասոնց և ասոնց նման անթիւ
գիտելիքներուն առանց ուշ դնելով՝ կը
մանեն ազգին մէջ, ու ինչ որ իրենց խել-
քին յարմար կ'երեայ՝ զայն բաները կը
խօսին և կը գործեն իբրեւ մի միայն
օգտակար ազգին: Ինչնեւին նման մէկ

ծառայի մը՝ որ զիւր տէրը պատուել ու-
զելով և չգիտնալով թէ ո՞ր բաներն իր
տիրոջը պատիւ կ'ընեն և որոնք անար-
գանք կը պատճառեն, սկսի քովէն սու-
տեր յարմարցընել, չեղածը եղածի տեղ
պատմել, և տիրոջը պղտի պակսութիւն
ները մեծցընել, առանձին իր սիրած
ախտերը տիրոջը տալ և տիրոջը բարի
բնաւորութիւնները իբրեւ գէշ հռչա-
կել և անթիւ անարգական հանգա-
մանքներ տալ տիրոջը. և տիրոջն ալ
հրամայէ աներեսութեամբ որ իրեն
յարմարի, իրեն պէս մտածէ ու գոր-
ծէ, և տիրոջը ընտանեացն ալ հրա-
մայէ որ իրեն հնազանդին. և ասան-
կով միտքը դնէ թէ ինքն իր տէրը կը
սիրէ ու ամենեւին զինքը չարհամար-
հեր: Արդ այս կերպով իր տէրն ար-
համարհողը որչափ աւելի գէշ է մէկ
ուրիշ ծառայի մը, որ ամենեւին չուզեր
իր տէրը ճանչնալ ու քովն ալ չհանդի-
պիր. զայս ամէն մարդ կը հասկընայ:
Ահա զազգն ալ աւելի փնասակար կեր-
պով արհամարհողները այս ծառային
նմանողներն են, եթէ գտնուին ազգին
մէջ. որոնց անտարակոյս գտնուիլը ցա-
ւալի ճշմարտութիւն մըն է. բայց թէ
բազմութիւն արդեօք, թէ սակաւթիւ՝
փորձը կ'իմացընէ: Արդ հետեւ այս կեր-
պով զազգն արհամարհելը տգիտութե-
նէ առաջ կու գայ. անոր համար որչափ
որ աւելի շատ ըլլան ազգին մէջ տգիտ-
ները, այնչափ ալ աւելի կ'ըլլան այս-
պէս իրենց մտաց և բնական յօժարու-
թեանցը հետեւելով զազգն արհամար-
հողները: Ինչպէս թէ ամենքն ալ մէկ
աստիճանի չեն ըլլար, այլ ոմանք աւելի,
ոմանք պակաս: Ի՞նչ ամէն մարդիկ, որ
մտքերնին դրած են թէ ազգին բարի-
քը կ'ուզեն, ու առանց գիտնալու աղ-
գին օրէնքն ու իրաւունքը, առանց
ճանչնալու պատիւն ու անարգանքը, ա-
ռանց կարենալու դիտել փառքն ու նա-
խատինքը, և առանց կարենալու ըն-
տրել ստութիւնը ճշմարտութենէն, երբ
կը խօսին և կը գործեն՝ ազգին օգտել
ուզելով, զազգն արհամարհողներուն
թուոյն մէջ կը գտնուին:

Այդ եթէ կ'ուզենք ազգին կենդանութիւն տալ, պէտք է գիտնանք՝ թէ ազգին մտայ մէջ շտկելու երկրորդ ծուռ գաղափարն է այսպէս տգիտութեամբ ազգին բարիք ընելու համար աշխատելու ձեռք զարնելը: Բսկից կը հետեւի որ ամէն ազգասէր անձինք եթէ կ'ուզեն ազգին օգտելու, բանի մը ձեռք չզարկած նախ պէտք է ջանան սովորելու ազգին ինչ ըլլալը, կարգերը, օրէնքները, իրաւունքները, պատուոյ մասունքը, և ընդհանուր ամէն բանին մէջ զձշմարտութիւնը ստուծենէն զատելու ճամբան. և դարձեալ մեծ զգուշութիւն ընեն ամէն ազգայինք, որ առանց սովորելու չգիտցած բանին ոչ ոք ձեռք զարնէ, որով մարդ առանց ուզելու ազգին նախատինք և անարգանք կը պատճառէ:

Հիմա կրնայ ըսել մէկը որ՝ եթէ այդպէս ամենքը ձեռուրնին քաշեն ազգին օգուտը մտածելէն, պատճառելով թէ զայս և զայն կարեւոր գիտութիւնները չենք սովորած, այն ատենը ազգն անգործ մնալով կ'անպիտանանայ: Բայց ասոր պատասխանն ալ յայտնի է, թէ Ղլաւ է որ ազգին մէջ քիչ՝ բայց գիտուն, փորձ և խոհեմ մարդիկ գործեն, որով թերեւս քիչ մը ծանր՝ բայց ապահով կերպով առաջ երթայ ազգը, քան թէ շուտ ու մեծաքայլ առաջ երթանք ըսելով տգիտութեամբ մէկ փոսէն մէկալ փոսը գլորտըկիլ, որոնցմէ ազատին ալ ետքը դժուար կ'ըլլայ: Բայս խորհրդածութիւններս բնական ճշմարտութիւններ են. բաւական է որ մէկը հանդարտութեամբ մտածէ, կը հասկրնայ և իրաւունք կու տայ, և կը ջանայ ի գործ դնելու: Իսկ մէկն որ տաքցած զխով չկարենայ ուշ դնել և չհասկրնայ, այս պարագայիս մէջ ցաւելէն ուրիշ բան չենք կրնար ընել. որովհետեւ այնպիսին չէ թէ միայն ինքն իրեն, այլ և ազգին անարգող և փաստակար անձ մը կ'ըլլայ:

(ԳԻՏԻ ՀԱՐՈՒԱԿՈՒԹԻՒՆ)

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Ապերախտութիւն:

Մերիկայի թշուառ գերեաց վիճակը մեր ընթերցողաց շատին ծանօթ է տեսակ տեսակ խղճալի պատմութիւններով, որ ամէն ատեն այդ կողմերը կը պատահին: Բայս յետագայ պատմութիւնս Սուաէ իտալացի մատենագրէն կ'առնունք՝ ցուցնելու համար թէ մարդկային չարութիւնն ու նենգամիտ ապերախտութիւնը ինչուան ուր կրնան հասնիլ:

Սուլմաս Լնքըլ ընտրայի վաճառականի մը որդի, շահասիրութենէ գրեզրուած՝ հազիւ թէ իր թարմ հասակին քսաներորդ տարին լմնցուցեր էր, միտքը դրաւ Ղրեմտեան հնդկաստան երթալու, ամենեւին բանի մը տեղ չդնելով երկար նաւարկութեան մը վտանգները. ուստի մտաւ Ղքիլէս անունով նաւը, որ քիչ ատենէն ճամբայ պիտի ելլէր այն կողմերն երթալու, ու 1674^{ին} Յունիսի 16^{ին} ճամբայ ելաւ իր հօրը տուած մէկ դրամագլխով: Երկայն և տարժանելի ճանապարհորդութենէ մը ետքը՝ վերջապէս տեսնուեցաւ Մերիկայի ցամաքը. ու նաւը պղտիկ ծոցի մը մէջ խարխիս նետեց, ուր որ նաւապետը ջրոյ և ուրիշ պաշարներու սոստիկ կարօտութիւնը տեսնելով՝ ծով ինջեցուց մակոյկը, և հրամայեց իր մարդիկներէն քանի մը հոգւոյ, որ երթան հարկաւոր եղածը ձարեն: Սուլմասն ալ այն երկրին ինչ ըլլալը իմանալու հետաքրքրութենէ շարժած հետերնին գնաց. բայց ամէնը միա տեղ չափէ դուրս երկրին ներսերը երթալով՝ մէյմ'ալ յանկարծ պաշարուեցան խուճի մը տեղացի բարբարոսներէ, որոնք վրանին յարձակելով մեծ մասն սպաննեցին, և մնացածներն ալ փախչելու ստիպեցին, որոնք ցիր ու ցան եղան, անանկ որ մէջերնէն խիստ քիչ հոգի կրցան մակոյկով նաւը դառնալ:

Լնքըլ սլատանին փախչելու շփոթու